

Een heel klein beetje oorlog

Hij heette Oleksandr, maar iedereen noemde hem Sasha. De spierziekte van Sveta, zijn moeder, wierp een schaduw over zijn kindertijd, maar Sasha morde zelden. Elke morgen waste hij haar, hielp hij haar op het toilet en knoopte hij haar kleren dicht. Hoewel pianospelen zijn grote passie was, wilde hij toch geneeskunde studeren. Het was zijn droom om neuroloog te worden. Als hij hard genoeg de ziekte van zijn moeder bestudeerde, kon hij misschien een middel vinden om haar te genezen, zo dacht Sasha. Luttele momenten nadat de Russische president Poetin met een sinistere tv-toespraak de oorlog verklaarde aan Oekraïne werden Sasha en zijn moeder in hun appartementje opgeschrikt door de loeiende sirenes in de hoofdstad Kiev. Kort daarna waren ook de eerste explosies te horen. Lilia, de grootmoeder van Sasha, kreeg op dat moment een paniekerige telefoon van het ziekenhuis waar haar man herstelde van een hersenbloeding. Of ze haar man snel kon oppikken want de bedden moesten vrijgemaakt worden voor de oorlogsslachtoffers. Enkele telefoontjes later besloot de grootmoeder van Sasha om het advies van haar kinderen te negeren. Ze wist een ambulance te regelen die haar verlamde man naar haar huis in Hostomel kon brengen – een voorstad in het noordwesten van Kiev – en niet naar het appartement van Sasha en zijn moeder waar ze allemaal samen die eerste bange uren zouden proberen te doorstaan. Maar

in Hostomel ligt een belangrijke luchthaven die op die eerste dag intens onder vuur genomen werd. Lilia beseftte dat ze daar niet konden blijven, maar ze wist ook dat het haar nooit zou lukken om haar man in de wagen te tillen. De volgende ochtend reed ze met haar auto naar Kiev waar ze Sasha oppikte. Op de terugtocht naar Hostomel over verlaten wegen werd hun auto plots onder vuur genomen door sluipschutters. Sasha werd elf keer geraakt, tien kogels in de borst en één die zijn voorhoofd doorboorde. Lilia, hevig verwond door rondvliegende scherven, reed nog twee kilometer door, maar verloor toen het bewustzijn. Ze werd wakker in het ziekenhuis. De ambulanciers die haar hadden gered, lieten het levenloze lichaam van Sasha achter in de kapotgeschoten auto. De moeder van Sasha vond 's anderendaags samen met haar ex-man de auto en ze namen het lichaam van hun doodgeschoten zoon mee. Een dag later hebben ze Sasha begraven op het kerkhof van Bucha in een graf dat de vader met zijn eigen handen delfde. Aan journalisten die haar flat bezochten, zei Sveta, de moeder van Sasha: 'De oorlog raakte onze familie zoals niets ons ooit geraakt heeft. Mijn moeder is gehandicapt, mijn vader is gehandicapt, ik ben gehandicapt en ik heb mijn zoon begraven.' Sasha was een van de eerste slachtoffers van deze oorlog. Zijn hoop en dromen werden platgewalst door de Russische oorlogsmachine die over zijn land rolde.

Bij het horen van de eerste ontploffingen probeerden veel Oekraïners te vluchten. In die eerste dagen waren de files richting Polen zo lang dat sommigen hun auto achterlieten

om het laatste stuk te voet af te leggen. Bij temperaturen die flirtten met het vriespunt sleurden ze hun koffers met haastig bijeengeraapte spullen kilometerslang door het verdorde gras langs de autosnelweg. In de eerste vijf weken na het losbarsten van de oorlog verlieten 4 miljoen Oekraïners hun land. De meesten kwamen in Polen terecht. Zij konden gelukkig vrij de grens oversteken. Enkele tientallen kilometers meer naar het noorden bouwde de Poolse overheid naarstig verder aan een stalen muur die vluchtelingen vanuit Wit-Rusland moet tegenhouden. ‘Ik kan niet tegen dat contrast’, brieste Maria Ancipiuk, een vijftenzestigjarige vrouw die in een dorp woont op de grens tussen Polen en Wit-Rusland. ‘Oekraïners zijn oorlogsvluchtelingen en de Jemenieten worden als migranten beschouwd? Waarom? Wat is het verschil?’ Zij en haar burens zetten elke avond een groen licht voor het raam, een teken dat vluchtelingen in hun huizen welkom zijn, alle vluchtelingen. De Nigeriaanse student Aziz weigerde aanvankelijk om te vluchten uit Kiev. Om een of andere reden had hij zichzelf wijsgeemaakt dat dit maar een korte schermutseling zou zijn. Hij wilde ook blijven om zijn studies sociologie af te maken. Maar ook hij leerde rennen naar de schuilplaatsen als de sirenes begonnen te loeien. Alleen werd hij vaak niet binnengelaten of naar plaatsen gestuurd waar helemaal geen schuilplaats te vinden was. Samen met enkele Nigeriaanse medestudenten en de hulp van de Nigeriaanse ambassade in Polen kon hij in een busje ontsnappen uit Kiev. Het werd een helse trip. Bij de checkpoints werden zij er telkens uitgepikt en moesten ze steekpenningen betalen om te mogen

doorrijden. Aan de Poolse grens werden ze opnieuw tegengehouden en konden ze pas oversteken nadat ze de grenswachters 2.000 euro hadden toegestopt. Maar een van de reisgenoten van Aziz mocht Polen niet binnen. Hij zag er te homoseksueel uit, zeiden de Poolse grenswachters. Samen met enkele Ghanezen die hetzelfde lot ondergingen, reden ze dan maar naar de Slovaakse grens waar ze te horen kregen dat alleen vrouwen en kinderen welkom waren. Na een al even vruchteloze poging bij de Hongaarse grens konden ze uiteindelijk binnen geraken in Roemenië. Getraumatiseerd en zonder diploma vloog Aziz terug naar Nigeria.

Al meer dan tien jaar kruist de lokale onderzoeksjournalist Mikhaïl Afanasyev in Siberië de degen met malafide bedrijven en corrupte politici. Het leverde hem een resem juridische klachten op maar zijn strijdvaardigheid in de rechtbank maakte hem alleen maar populairder bij de lokale bevolking. Toen hij zijn recentste artikel publiceerde, wist hij dat er onheil op komst was. Hij had vernomen dat elf leden van de Nationale Garde uit zijn regio weigerden mee te vechten in de oorlog van Poetin. Dat verhaal kon hij niet laten liggen. Ook al wist hij wat er op het spel stond: er was net een nieuwe wet gestemd die journalisten met lange gevangenisstraffen bedreigt als ze ‘valse berichten’ publiceren over het leger. Vluchten kwam niet bij hem op. ‘Ik ben nogal koppig en ben van plan om mij te verzetten’, zei hij. Op de avond dat ze hun huwelijksverjaardag zouden vieren, wachtte zijn vrouw Elena ongerust op zijn komst. Toen er op de deur gebonsd werd, deed ze verschrikt open.

Gemaskerde mannen stormden binnen en sleepten haar man achter hen aan. Terwijl de gemaskerde mannen het huis doorzochten, kon Elena nog even haar man omhelzen. ‘Poes, alles komt in orde’, fluisterde hij.

Er liggen zesduizend kilometer tussen het slagveld in Oekraïne en de vijf hectare landbouwgrond waarop de Keniaanse Monica spinazie, mais en groene kool teelt. Normaal kost het haar 20.000 Keniaanse shilling of zo’n 160 euro om voldoende meststoffen te kopen voor haar boerderij. Maar sinds het uitbreken van de oorlog schoot de prijs omhoog en Monica zou nu vijf keer zoveel moeten betalen. Rusland is namelijk ’s werelds grootste exporteur van meststoffen en gaat nu gebukt onder zware sancties. Voortdoen heeft geen zin, zei Monica. ‘Ik kan alleen maar de verliezen opstapelen. Ik verkoop de boerderij en ga ander werk zoeken.’

Donkere aarde die rijk is aan organische stoffen en daardoor ideaal is voor landbouw wordt *chernozem* genoemd. *Chernozem* – een samenstelling van *chorny zemlya* of zwarte aarde – is zoals de woorden intelligentsia, apparatsjik en trojka: van oorsprong Russisch maar in veel talen gebruikt. Dat is niet toevallig. Er zijn twee grote gebieden op onze planeet waar die zwarte aarde te vinden is. Het ene gebied loopt van Canada tot Kansas in de VS. Het andere en het grootste van Oekraïne tot in Siberië. Dankzij die vruchtbare grond zijn Rusland en Oekraïne de graanschuur van de wereld. Alleen al in Oekraïne groeit 6 procent van alle voedingscalorieën die verhandeld worden op de wereld-

markt. Van alle graan dat internationaal verkocht wordt, is 17 procent afkomstig uit Rusland. Als dat graan niet meer op de markt komt of, erger nog, niet meer gezaaid wordt, dan stijgen de prijzen van heel veel voedingsproducten en groeit het risico op honger. Veel landen, vooral in Afrika, zijn totaal afhankelijk van het graan uit Rusland en Oekraïne. Van alle graan dat Egypte importeert, komt 80 procent uit die twee landen. In Egypte noemen ze brood niet *khobz* zoals in de rest van de Arabische wereld, maar *eish* of leven. De Egyptenaren eten twee keer zoveel brood als het gemiddelde in de wereld. Bij elke maaltijd is brood de voornaamste leverancier van calorieën. Nog voor het uitbreken van de oorlog was de graanprijs er met 80 procent gestegen. Dat komt omdat Noord-Afrika af te rekenen heeft met de ergste droogte sinds twintig jaar. Dat komt ook omdat de graanmarkt gecontroleerd wordt door vier multinationals. De ABCD's worden ze genoemd naar de eerste letter van hun naam: ADM, Bunge, Cargill en Louis Dreyfus. Bedrijven waar de meeste mensen nooit van gehoord hebben maar die dankzij hun monopoliepositie de prijs van heel veel producten controleren en die dankzij de onrust van de markt hun grootste winsten ooit maken.

Onderwijzeres Mona gaat elke dag naar de markt in Kafrat al Jabal, een wijk op een paar kilometer van de piramide van Cheops. De prijs van niet-gesubsidieerd brood schoot de hoogte in en ook bakolie (gemaakt van zonnebloemen uit Oekraïne) is een pak duurder geworden. Van wat er overblijft van haar loon kiest ze elke dag zorgvuldig enkele

tomaten uit. De glanzende, vlezige tomaten die gebruikt worden in salades zijn onbetaalbaar voor haar budget. Ze koopt alleen nog rimpelige en geblutste tomaten waar ze elke avond dezelfde saus mee klaarmaakt. ‘We eten elke dag moussaka, maar dan zonder vlees. Tegen onze wil zijn we veganisten geworden’, zei ze bitter. Mona keek op tegen de ramadan, normaal een periode van familiefeesten met overvloedige lekkernijen op tafel. ‘Ook tijdens de ramadan zal ik mijn kinderen elke avond hetzelfde moeten voorzetten.’ In 2011 waren hoge graanprijzen een van de oorzaken van de Arabische Lente die in het Egypte het einde inluidde van dictator Moebarak. De vleugelslag van een vlinder in Brazilië kan maanden later een tornado in Texas veroorzaken, zei de Amerikaanse wiskundige Edward Lorenz ooit. Bij de Arabische Lente was de vleugelslag de grote droogte die Oekraïne en Rusland teisterde in 2010 en de tornado de wekenlange bezetting van het Tahrirplein in Caïro. Na het losbarsten van de oorlog in Oekraïne was Sri Lanka het eerste land waar een regering de benen nam. Na een reeks massale protesten namen alle ministers ontslag. Stroomonderbrekingen, energieprijzen die door het dak schoten en lege winkelrekken waren de druppel die de door de coronacrisis al flink gevulde emmer deden overlopen. Chathuri is een dertigjarige vrouw en heeft het geluk een job te hebben in een kantoor in de stad. Alleen lukt het haar niet altijd om er te geraken. ‘Vroeger moest ik nooit langer dan één kwartier wachten op de bus. Nu sta ik hier één tot twee uur te wachten. Soms stopt de bus in het midden van de rit omdat hij zonder diesel valt.’